

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Azərbaycan dünyanın ən qədim elm və mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Azərbaycan elminin, onun intellektual dəyərlərinin milli sərvət kimi qəbul edilməsində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (1918-1920) mühüm rolu olmuşdur.

Bakı Universitetinin yaranması, azərbaycanlı tələbələrin Avropa ali məktəblərinə göndərilməsi, milli dilin, mədəniyyətin inkişafı bütövlükdə Azərbaycan elminin inkişafına mühüm təsir göstərən amillərdən olmuşdur. 1920-ci ilin əvvəllərində respublikada elmi tədqiqatlar, əsasən, Bakı Universitetində mərkəzləşmişdi. 1920-1922-ci illərdə burada humanitar, tibb və təbiət bölmələrindən ibarət elmi assosiasiya təşkil edilmiş və fəaliyyət göstərmişdir.

Assosiasiya müxtəlif elm sahələri üzrə problemlərin tədqiqi, elmi kadrların hazırlanması və inkişafı işinə hərtərəfli yardım göstərməyi qarşısına məqsəd qoymuşdu. 1921-ci ilin axırlarında universitet nəzdində Təbiətşünaslar və Həkimlər Cəmiyyəti, bir qədər sonra isə Şərqsünaslar Cəmiyyəti yaradıldı. 1920-ci ildə texniki təhsil verən ali məktəb - Bakı Politeknik İnstitutu fəaliyyətə başladı. Burada texnika, iqtisadiyyat elmləri və aqrokimya sahəsində elmi tədqiqatlar aparılırdı.

1932-ci ildə Azərbaycan DETİ əsasında SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqaqazıya filialının Azərbaycan şöbəsi təşkil edildi. Şöbəyə Ruhulla Axundov rəhbərlik edirdi. Şöbədə 11 bölmə və bir neçə komissiya fəaliyyət göstərirdi. Bir sıra məşhur alimlər - Bəkir Çobanzadə, Musa Əfəndiyev, Vəli Xuluflu, İ.M.Qubkin, N.Y.Marr, A.Məmmədov, Salman Mümtaz, A.Tağızadə, İ.Q.Yesman və başqaları burada elmi tədqiqat işləri aparırdılar.

1935-ci ilin oktyabrında şöbə SSRİ EA Azərbaycan filialına çevrildi. Filialın nəzdində mövcud bölmələr əsasında Kimya, Botanika, Zoologiya, Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya, Dil və Ədəbiyyat Elmi Tədqiqat institutları, habelə Energetika, Fizika, Geologiya, Torpaqşünaslıq sektorları yaradıldı.

SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin 1945-ci il 23 yanvar tarixli Qərarı ilə filial Azərbaycan EA-na çevrildi. Bu vaxt akademiyanın 4 bölməsi, 16 elmi tədqiqat institutu, elmi tədqiqat şöbəsi, 3 muzeyi. Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Naxçıvan, Gəncə,

Xankəndi və Qubada elmi bazaları var idi. Həmin il Azərbaycan EA-na 15 həqiqi üzv seçildi. 1945-ci il martın 31-də akademiyanın həqiqi üzvlərinin ilk ümumi iclasında Mirəsəddulla Mirqasımov EA-nın prezidenti seçildi. Sonrakı illərdə Yusif Məmmədliyəv (1947-1950, 1958-1961), Musa Əliyev (1950-1958), Zəhid Xəlilov (1961-1967), Rüstəm İsmayilov (1967-1970), Həsən Abdullayev (1970-1983), Eldar Salayev (1983-1997), Fərəməz Maqsudov (1997-2000) akademiyanın prezidenti olmuşlar. 2001-ci ildən AMEA-nın prezidenti Mahmud Kərimovdur.

Hazırda AMEA-nın 6 bölməsi var: fizika-riyaziyyat və texnika elmləri (Fizika İnstitutu, Riyaziyyat və Mexanika İnstitutu, Kibernetika İnstitutu, Radiasiya Problemləri İnstitutu, İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası); kimya elmləri (Neft Kimya Prosesləri İnstitutu, Kimya Problemləri İnstitutu, Aşqarlar Kimyası İnstitutu, Polimer Materialları İnstitutu); yer elmləri (Geologiya İnstitutu, Coğrafiya İnstitutu, Təbiət Tarixi Muzeyi); biologiya elmləri (Botanika İnstitutu, Zoologiya İnstitutu, Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu, Fiziologiya İnstitutu, Genetik Ehtiyatlar İnstitutu, Mikrobiologiya İnstitutu, Mərkəzi Nəbatat bağı, Mərdəkan Dendrarisi); humanitar və ictimai elmlər (Tarix İnstitutu, Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Şərqsünaslıq İnstitutu, Fəlsəfə və Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutu, İqtisadiyyat İnstitutu, Ədəbiyyat İnstitutu, Dilçilik İnstitutu, Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Əlyazmalar İnstitutu, Folklor İnstitutu, İnsan Hüquqları üzrə Elmi Tədqiqat İnstitutu, Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı muzeyi, H.Cavidin ev-muzeyi); Naxçıvan bölməsi (Tarix İnstitutu, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutu, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu, Təbii Ehtiyatlar İnstitutu, Bioresurslar İnstitutu, Əlyazmalar İnstitutu, Batabat Astrofizika Rəsədxanası).

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Ensiklopediyası AMEA tabeliyinə verilmiş və 5 may 2004-cü il tarixli digər Sərəncamına əsasən "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzi yaradılmışdır.

AMEA-nın Gəncə, Şəki və Lənkəran regional elmi mərkəzləri, Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzi və Texniki Estetika İnstitutu fəaliyyət

göstərir. Akademiyanın əsaslı kitabxanası var. Ümumiyyətlə, akademiyanın 66 təşkilatı, o cümlədən 48 elmi tədqiqat, 10 konstruktor-texnologiya müəssisəsi vardır.

AMEA xarici ölkələrin elmi müəssisələri ilə müntəzəm əlaqə saxlayır, elmin müasir problemlərinə və elmin təşkilinə dair əcnəbi alimlərlə fikir mübadiləsi aparır. Akademiyanın alimləri beynəlxalq elmi qurultay, konqres və simpoziumlarda elin və texnikanın aktual problemlərinə dair məruzələrlə çıxış edirlər.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinə Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə ölkədə elmin inkişafı, elmi-texniki potensialın güclənməsi, yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanması, cəmiyyətdə elmi işçilərin nüfuzunun artırılması sahəsində önəmli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Prezident Heydər Əliyevin 2001-ci il 15 may tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasına "Milli Elmlər Akademiyası" statusu verilmişdir.

Bu tarixi fərman Azərbaycanda fundamental elmin əldə etdiyi nailiyyətləri, Azərbaycanın sosial-iqtisadi, mədəni və mənəvi təşəkkülündə elmin rolunu, ölkənin ictimai-siyasi həyatında nüfuzunu və akademik elmin suveren Azərbaycan dövlətinin tərəqqisinin təminatçısı olduğunu bir daha təsdiqləyir. Heydər Əliyevin 4 yanvar 2003-cü il tarixli Fərmanı ilə AMEA-ya müstəqil dövlətimizin elmi və elmi-texniki siyasətini həyata keçirən ali dövlət orqanı statusu verilmiş oldu, onun Nizamnaməsinə dövlət sənədi, onun prezidentinə ali icra hakimiyyəti üzvü səlahiyyəti verildi.

Beləliklə, AMEA-nın hərtərəfli inkişafı üçün hüquqi zəmin yarandı. Akademiyanın fəaliyyət dairəsi genişləndi, səlahiyyətləri artdı və qarşısına məsul dövlət vəzifələri qoyuldu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində Heydər Əliyev strategiyasını, programını və qayğıkeçliyini ardıcıl davam etdirir.

• Məmməd MƏMMƏDOV